

СПРАВА ВІЙСЬКОВОГО ПРОКУРОРА Є. ПЕРФІЛЬЄВА

У підвальному приміщенні спецкорпусу Київської тюрми НКВС 2 жовтня 1938 р. обірвалося життя військового прокурора Київського військового округу Євгена Леонідовича Перфільєва.

Це був один з десятків тисяч військовиків, знищених у розпал Великого терору. Уже сама його висока посада, а надто наближеність до репресованого на той час командування округом на чолі з Й.Якіром – за „логікою” тодішніх подій – передумовлювали такий кінець. Та є в цій „звичайній”, як на ті страшні часи, справі одна особливість, навіть виключність: диввійськюрисст Є.Перфільєв не тільки розділив долю інших жертв організованих сталінським режимом масових репресій, – він, до свого арешту, як керівник військових прокурорів КВО відкрито намагався запобігти розгортанню репресій в армії, відвернути загибель безневинних людей. Виняткова тоді позиція.

Як відомо, масові репресії щодо вищого командного складу Червоної армії розпочалися з Київського військового округу. Першого удару було завдано в 1936 р., коли співробітники НКВС несподівано заарештували командира 8-ї окремої танкової бригади, однієї з перших у РСЧА, комдива Д. Шмідта й начальника штабу Київської авіаційної бригади комбрига Б. Кузьмичова. Серед заарештованих пізніше були герої громадянської війни комкор С.Туровський і комдив Ю.Саблін. Ці командири стали першими жертвами кривавої „чистки” в Київському військовому окрузі. У командувача округу командарма

І рангу Й.Якіра можливості протидіяти сваволі органів НКВС були дуже обмежені, бо їхні дії підтримував нарком К.Ворошилов, а за ним стояв Й.Сталін¹. Проте і за цих обставин як командувач Й.Якір (до свого відкликання з посади й арешту), так і керівники правоохоронних органів КВО – військовий прокурор диввійськюрисст Є.Перфільєв і голова військового трибуналу округу диввійськюрисст Г.Кушнірюк – у міру своїх можливостей намагалися відстояти законність в армії, захистити військові кадри.

Військовий прокурор Є.Перфільєв, як добре підготовлений юрист і чесна людина, починаючи з пер-

ших політичних арештів 1936 р., став аналізувати докази вини заарештованих і дійшов висновку про необґрунтованість звинувачень, що їх висували проти них співробітники НКВС. Він не міг погодитися з принципами діяльності цих органів щодо армії, навальним зростанням безпідставних арештів військово-службовців. Намагаючись не бути причетним до злочинних дій, домагався додержання законності й всебічного та об'єктивного розгляду кримінальних справ у підпорядкованих йому прокуратурах.

Тим часом керівництво Є.Перфільєва вимагало посилювати „більшовицьку пильність”, нещадно боротися з „ворогами народу”. Виконувач обов'язків Головного військового прокурора РСЧА М.Розовський надіслав директиву, якою ставив перед прокурорами завдання рішуче виявляти „найзамаскованіші форми” опору „класового ворога та його агентури”, наголошуючи, що саме цим умінням передусім визначається якість роботи кожного військово-прокурорського органу.

Майже одночасно з цією директивою наприкінці квітня 1937 р. Є.Перфільєв видає для підлеглих йому військових прокурорів КВО власну директиву, в якій вимагає „...покласти край недостатньо серйозному ставленню до питань арешту. Досі ми стикаємося з поглядами працівників НКВС „на всяк випадок заарештувати – легше буде роз-

*Військовий прокурор КВО
диввійськюрисст Є. Перфільєв*

биратися”. Військові прокурори не дають рішучої відсічі цим настроям, недосить вимогливо ставляться до обґрунтування подань на арешт. Керівництво слідством має виявлятися в забезпеченні всебічного й об'єктивного розслідування. Треба вести рішучу боротьбу з тенденціями працівників НКВС домагатися тільки особистого зізнання звинувачуваних і переоцінювати значення його як доказу провини...”² Копію цього документа він направив М.Розовському, який одразу ж списав її до архіву.

У липні 1937 р. всі партійні комітети, органи НКВС і прокуратури одержали інструкцію, яку підписали

Й.Сталін, нарком внутрішніх справ М.Єжов і Прокурор СРСР А.Вишинський, – „О порядке проведения и масштабы акций по изъятию остатков враждебных классов бывших кулаков, активных антисоветских элементов и уголовников”. У зв’язку з цим М.Єжов видав сумнозвісний наказ № 00447 про початок 5 серпня 1937 р. операції, яку потрібно було провести за чотири місяці.

Відтак А.Вишинський шифрограмою дав вказівку підлеглим прокурорам по всій країні: „Ознакомьтесь в НКВД с оперативным приказом Ежова от 30 июля 1937 года за номером 00447... Соблюдение процессуальных норм и предварительные санкции на арест не требуются”³. Передбачалося розстріляти планово по всій країні майже 76 000 осіб і відправити в табори близько 200 000 осіб⁴.

У липні нарком М.Єжов подав Й.Сталіну список на 138 вищих командирів з пропозицією розглянути його за першою категорією, тобто зазначених осіб розстріляти. Й.Сталін список затвердив. А всього за перші півтора року репресій він особисто затвердив 362 списки на осіб, що підлягали суду Військової колегії Верховного Суду СРСР. Із 44 000 чоловік, що фігурували в цих списках, 39 000 було розстріляно. Такого планового знищення власного офіцерського корпусу світова історія не знала⁵.

У Київському військовому окрузі до розгортання репресій великою мірою спричинився ставленик Й.Сталіна член Військової ради округу корпусний комісар Ю.Щаденко. Прибувши в травні 1937 р. з Москви, він продовжив тут „чистку” командного складу. Невдовзі було усунуто принципального військового прокурора округу, а потім і голову військового трибуналу.

Диввійськюрюриста Є.Перфільєва звільнили з лав Робітничо-селянської Червоної армії й зняли з посади військового прокурора КВО наказом Головного військового прокурора № 98 від 25 червня 1937 р. Того ж дня партійна комісія округу затвердила рішення про виключення його з членів ВКП(б) як „ворога народу”.

А з головою військового трибуналу КВО московський емісар Ю.Щаденко розправився особисто. На початку вересня він викликав до себе Г.Кушнірюка і вчинив йому півторагодинну „розбірку”, після якої той лишився нерухомо лежати на підлозі кабінету. Інфаркт і важкий інсульт на довгі роки виключили Г.Кушнірюка з активного життя⁶.

Дальшу долю Є.Перфільєва вирішив, власне, факт його звільнення з РСЧА і виключення з партії. У наступні кілька місяців органи збирали „докази” його „злочинної діяльності”, вибиваючи їх, зокрема, у заарештованих колег і підлеглих колишнього прокурора. Кримінальну

справу проти Є.Перфільєва працівники НКВС порушили 21 січня 1938 р.⁷ А вже наступного дня на підставі ордера № 1539 відбувся обшук, а потім арешт Є.Перфільєва в його квартирі № 31 по Георгіївському провулку, 2. Санкціонував арешт свого попередника новопризначений прокурор КВО диввійськюрисст Колошин.

Як впливає з протоколу обшуку, під час цієї слідчої дії в помешканні, крім дружини, були присутні двірник і співробітник НКВС. До кримінальної справи додали вилучені паспорт, військовий квиток, проїзні квитки, купонні книжки, пенсійну й орденську книжки, орден Червоного Прапора № 4464, годинник з жовтого металу № 167218, каблучку з такого ж металу, іменний портсигар з білого металу й різні фотографії. Одну з кімнат квартири опечатали.

З анкети заарештованого довідуємося, що Євген Леонідович Перфільєв, 1890 р.н., уродженець Ленінграда, мешканець м. Києва, колишній військовий прокурор Київського військового округу, походить із сім'ї чиновника. До революції служив прапорщиком царської армії, диввійськюрисст, з незакінченою вищою освітою, мав дружину Белу Йосипівну й сина Володимира, 1924 р.н., учня середньої школи.

Характерно, що молодший лейтенант держбезпеки Токман, який заарештував Є.Перфільєва, вів раніше кримінальні справи підлеглих

звинуваченого: його заступника бригадир-юрисста Я.Шахтена й помічника військового прокурора 7-го кавалерійського корпусу С.Андріанова-Айзеншера. Ще наприкінці 1937 р. їхні справи розглянула виїзна сесія Військової колегії Верховного Суду СРСР. Незважаючи на суперечності в свідченнях і відмову від них підсудних, які твердили, що на допитах їх катували, усіх звинувачених прокурорів засудили до найвищої міри покарання – розстрілу. І хоч ще під час попереднього слідства і на суді Я.Шахтен не раз заявляв, що його змусили обмовити себе і своїх товаришів по службі, що ніяких злочинів вони не вчиняли, – саме на цих неправдивих свідченнях було надалі побудовано звинувачення Є.Перфільєва.

3 березня 1938 р. Токман виніс постанову щодо притягнення диввійськюрисста Є.Перфільєва як звинуваченого. Прикметно, що в ухвальній частині документа не зазначено прізвища Є.Перфільєва. Очевидно, постанову надрукували заздалегідь, текст звинувачення був стандартний, і слідчий, завантажений штампуванням ідентичних постанов, навіть забув уписати прізвище звинуваченого, бо це не мало для нього значення.

4 березня Є.Перфільєв підписав цей безіменний документ, за яким його звинувачували як члена антирадянської військово-есерівської організації і учасника військово-фашистської змови в РСЧА та вербу-

ПРИГОВОР

104

енем Союза Советских Социалистических Республик

выездная сессия

енной Коллегии Верховного Суда Союза ССР

в составе:

Председательствующего Диввоенюриста А.М. ОРЛОВА

Членов: Бригвоенюриста ГАЛЕНКОВА И.С. и военюриста 1 ранга КЛИМИНА

При секретаре военном юристе 1 ранга КУДРЯВЦЕВЕ Л.Н.

В закритом судебном заседании, в гор. К.и.е.с.е.

2 октября 1938 года, рассмотрела дело по обвинению:

ПЕРФИЛЬЕВА Евгения Леонидовича, 1890 г.р., бывш. прокурора Киев

Военного, диввоенюриста
54-8 и 54-II УК УССР.

Предварительным и судебным след
Гудучи кадрили рефале
Ташкентский Коллиге
подготовке вооруженного
Кудрявцева В 1932-ом г
илину шур с одним из
лович, эти каптого папу
ровой организации на
сенови Часиха В 1933-
го подпольной военно-
состав этой организации
с Ровсенови от ганшол

с этой целью суды в составе К.В.О. и профсоюзные суды
а в 1936-ом году был задержан в составе антисоветского военно-
фашистского заговора в городе Париж, по заданию Капитан
Угланов от ганшупольного суда в здании у антибольшевикской
этой заговора - Антишкин. Кроме того подкудничий Перфильев
был задержан для участия в работе в пользу антибольшевикской
разведки Гильдии и ~~состав~~ ~~такого~~ ~~вида~~ ~~исполнения~~ ~~указ~~
разведывательного порядка. Таким образом доказано Антишкин
подкудничий Перфильев в совершении или припоминении
предупр. ст. ст. 54-1а, 54-3 и 54-II УК УССР. На основании
Циркулярного и руководящего указ. ст. 296 и 297 УК УССР
Военная Коллегия Верховного Суда Союза ССР.

Приговорила:

Перфильева Евгения Леонидовича, лишая военного зва
"Диввоенюриста" и подвергнуть высшей мере уголовного
наказания - расстрелу с конфискацией всего, лично ему
принадлежащего, имущества. Приговор окончательный и на основе
постановления Президиума Ц.К. ССР от 1-го декабря 1934-
года подлежит немедленному исполнению

Председательствующий А. Орлов

ванні нових членів до організації, тобто у скоєнні злочинів, передбачених статтями 54-1 „б“, 54-8, 54-11 Кримінального кодексу УРСР.

Після постанови про притягнення як звинуваченого до справи мав бути підшитий протокол допиту Є.Перфільєва. Втім замість нього

підшито постанову про порушення клопотання щодо продовження терміну утримання його під вартою на один місяць, до 20 липня 1938 р. Постанову винесено 20 червня, а це свідчить про те, що диввійськюрист Є.Перфільєв далі обстоював свою правоту, і органи попереднього слід-

ства, незважаючи на всі застосовувані протиправні методи, на той час ще не домоглися бажаного результату – визнання ним своєї провини.

А проте в описовій частині постанови зазначалося, що попереднє слідство повністю доводить участь звинуваченого Є.Перфільєва у фашистській змові й співпрацю з есерівським підпіллям. До того ж, співробітник НКВС, який готував цей документ, неправдиво зазначив, що слідство в цій справі закінчено й матеріали передано на розгляд до Військової колегії Верховного Суду СРСР, хоч термін утримання Є.Перфільєва під вартою вже закінчився. Після цього він надіслав клопотання щодо продовження строку утримання звинуваченого під вартою в Київській в'язниці НКВС. Цю постанову і довідку затвердив заступник начальника особливого відділу Київського військового округу старший лейтенант держбезпеки Лютий. Тільки на допитах 23 і 30 липня слідству таки вдалося вибити в Є.Перфільєва „зінання” в злочинах, які він не вчинив.

Справу Є.Перфільєва 2 жовтня 1938 р. розглянула виїзна сесія Військової колегії Верховного Суду СРСР. У вирокі було повторено всі фальшиві звинувачення, які скомпонувало попереднє слідство – про нібито участь диввійськюриса в есерівській підпільній організації і підготовці терористичного акту проти К.Ворошилова, втягненні Й.Які-

ром до антирадянської військово-фашистської змови, шпигунстві на користь англійської розвідки тощо. Присуд – до найвищого заходу кримінального покарання – розстрілу був остаточний і його виконали негайно. Тіло страченого вивезли вночі за Київ і таємно поховали, як і тисячі інших розстріляних у той час „ворогів народу”, неподалік села Биківні на спецділянці НКВС. Є.Перфільєв реабілітований Військовою прокуратурою Київського військового округу в 1956 р.⁸

ПРИМІТКИ

¹ Докладніше про „розстріляний округ” див.: Табачник Д., Розтальний В. Сталінський терор: Україна наприкінці тридцятих: Історико-документальна оповідь // Київ. – 1989. – №2. – С.140–157.

² Цит. за вид.: Жертвы репрессий. – К., 1993. – С.86.

³ Млечин А. КГБ: Председатели органов безопасности: Рассекреченные судьбы. – Москва, 2001. – С. 149.

⁴ Там само.

⁵ Там само. – С. 165.

⁶ Табачник Д., Розтальний В. Зазнач. праця. – С. 154.

⁷ Тут і далі використано відомості з архівно-кримінальної справи диввійськюриса Є.Л.Перфільєва, що зберігається в Архіві Управління ФСБ РФ по Ленінградській області.

⁸ Київ: жертви репресій. – К., 1999. – Т.2. – С.245.

Ілюстрації до статті див. також на с. 58–59.

*На місці розкопок поховань жертв політичних репресій 1930-х рр.
у Биківнянському лісі. 1989 р.*

Пам'ятник похованим у Биківнянському лісі

Автор статті на відкритті Музею Військової прокуратури Північного регіону України біля стенда, присвяченого Є. Перфільєву. Київ, 2003 р.